

УДК 342.825

*Іванов А. І.,
аспірант Національної академії
внутрішніх справ*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ЦИФРОВОГО ПІДПISУ

Проаналізовано нормативно-правове регулювання використання електронного цифрового підпису. Виявлена проблема збереження електронних документів від копіювання, модифікації й підробки вимагає для свого вирішення специфічних засобів і методів захисту. Доведено, що використання електронного цифрового підпису, що підтверджує оригінальність документа й надійно захищає його від підробок, – ефективне рішення для всіх, хто не хоче чекати приходу кур'єрської пошти за багато сотень кілометрів, щоб перевірити дійсність отриманої інформації або підтвердити факт укладення договору.

***Ключові слова:** правове регулювання, електронні документи, цифровий підпис, особистий ключ, документообіг.*

Проанализировано нормативно-правовое регулирование использования электронно-цифровой подписи. Выявленная проблема сохранения электронных документов от копирования, модификации и подделки требует для своего решения специфических средств и методов защиты. Доказано, что использование электронной цифровой подписи, подтверждающей оригинальность документа и надежно защищающей его от подделок, – эффективное решение для всех, кто не хочет ждать прихода курьерской почты за многие сотни километров, чтобы проверить подлинность полученной информации или подтвердить факт заключения договора.

***Ключевые слова:** : правовое регулирование, электронные документы, цифровая подпись, личный ключ, документооборот.*

Постановка проблеми. Проблема збереження електронних документів від копіювання, модифікації та підробки вимагає для свого вирішення специфічних засобів і методів захисту. В електронному документі інформація, зафіксована за допомогою електронних даних, має містити обов'язкові реквізити документа, найголовнішим з яких є електронний підпис. Тобто, без елект-

ронного підпису за певних вимог документ не має юридичної чинності й не може вважатися електронним документом.

Технологія електронного підпису здатна ще більше розширити можливості електронного документообігу, поширити його на всі сфери суспільного життя, сприяти розвитку доступних для всіх можливостей електронного бізнесу.

Використання електронного цифрового підпису, що підтверджує оригінальність документа й надійно захищає його від підробок, – ефективне рішення для всіх, хто не хоче чекати приходу кур'єрської пошти за багато сотень кілометрів, щоб перевірити дійсність отриманої інформації або підтвердити факт укладення договору. Документи можуть бути засвідчені електронним цифровим підписом і передані до місця призначення протягом декількох секунд, адже електронний документ надсилається за допомогою швидкісних телекомунікаційних систем, однією з яких є, наприклад, Інтернет. За таких умов усі учасники обміну електронними документами незалежно від відстані мають однакові можливості в електронному інформаційному обміні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми застосування та нормативно-правового регулювання використання електронно-цифрового підпису в своїх працях розглядали: А. П. Алферов, А. Ю. Зубов, А. С. Кузьмин, А. В. Черемушкин, Ю. В. Волочай, С. С. Ткач, В. В. Багно, А. А. Гринович, Г. В. Пухальська й А. В. Шпірко, однак стан українського законодавства та перспективи його нормативно-правового врегулювання у них не розглядались.

Постановка завдання – пошук шляхів виконання законодавчо встановлених норм під час організації електронного документообігу з використанням електронного цифрового підпису згідно з чинним законодавством.

Виклад основного матеріалу. У багатьох високорозвинених країнах електронний документообіг є альтернативою паперовому й ефек-

тивним інструментом оперативного ведення бізнесу. Наша країна також намагається поступово приєднатися до цих зарубіжних нововведень.

Оскільки правова природа електронного середовища є такою, що в ній неважко підписатися чужим ім'ям, то одержувач електронного документа має пересвідчитися, що документ був підписаний саме тією особою, яка його склала, або з її згоди.

Електронний підпис – дані в електронній формі, які додаються до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються, призначені для ідентифікації того, хто ці дані підписує [1].

Електронна цифровий підпис (ЕЦП) – реквізит електронного документа, призначений для його захисту від підробки, отриманий в результаті криптографічного перетворення інформації з використанням закритого ключа електронного цифрового підпису, що дозволяє ідентифікувати власника сертифіката ключа підпису, а також встановити відсутність спотворення інформації в електронному документі.

Також електронний цифровий підпис є блоком інформації, який прикріплюється до файлу даних автором, захищає його від несанкціонованої модифікації та вказує на власника підпису; він використовується фізичними та юридичними особами як аналог власноручного підпису для надання електронному документу юридичної чинності, відповідає юридичній чинності документа на паперовому носії, підписаного власноручним підписом правомочної особи та скріпленого печаткою.

На сьогодні основні організаційно-правові засади електронного документообігу й використання еле-

ктронних документів, а також правовий статус електронного цифрового підпису та порядок його застосування юридичними й фізичними особами регулюються законами України «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронний цифровий підпис» і «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки».

Передбачається послідовна розробка нормативно-правових актів, сфера регулювання яких визначається вперше; визнано необхідність підтримки функціонування центрального засвідчувального органу як основного елемента інфраструктури електронного цифрового підпису.

Питання щодо застосування органами державної влади положень перелічених законів регулюються постановами Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку застосування електронного цифрового підпису органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями державної форми власності» № 1452 і «Про затвердження Типового порядку здійснення електронного документообігу в органах виконавчої влади» № 1453.

Основоположним документом у сфері електронного цифрового підпису є Закон України «Про електронний цифровий підпис», ухвалений 22.05.2003 р., що набрав чинності 01.01.2004 р. і визначає правовий статус електронного цифрового підпису та регулює відносини, що виникають під час використання електронного цифрового підпису. Законодавці вважають, що цей закон не відповідає ні європейському, ні міжнародному законодавству в цілому.

Постановою Кабінету Міністрів України від 06.05.2005 № 324 «Про заходи щодо виконання у 2005 році Програми діяльності Кабінету Міністрів України “Назустріч людям”» підтверджено необхідність ухвалення цільової програми впровадження й розвитку електронного документообігу з використанням електронного цифрового підпису.

Для регулювання правовідносин у сфері інформаційних технологій Верховна Рада України також ухвалила декілька законів України, зокрема:

– «Про обов’язковий примірник документів» від 09.04.1999 № 595-ХТВ;

– «Про Національну програму інформатизації» від 04.02.1998 № 74/98-ВР;

– «Про телекомунікації» від 18.11.2003 № 1280-IV;

– «Про Національну систему конфіденційного зв’язку» від 10.01.2002 № 2919-111;

– «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 05.07.1994 № 80/94-ВР.

Крім того, до нормативної бази, що регулює застосування електронного цифрового підпису, електронного документообігу й роботи з документами на електронних носіях інформації, належить ціла низка документів:

– постанова Кабінету Міністрів України від 26.05.2004 № 680 «Про затвердження Порядку засвідчення наявності електронного документу (електронних даних) на певний момент часу»;

– постанова Кабінету Міністрів України від 13.06.2004 № 903 «Про затвердження Порядку акредитації центру сертифікації ключів»;

– постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2004 № 1454 «Про затвердження Порядку обов'язкової передачі документованої інформації».

Проте головною прогалиною залишається відсутність визначених норм щодо здійснення електронного діловодства.

Незважаючи на деякі негативні моменти, з ухваленням вищезазначених документів в Україні все ж таки почав розвиватися електронний документообіг та було запроваджено електронний цифровий підпис [2].

Також головним кроком до правового закріплення електронного підпису в цивільних правовідносинах стало ухвалення Цивільного кодексу України, де у статті 207 вказано, що правочин вважається здійсненим у письмовій формі, якщо волю сторін виражено за допомогою телеграфного, електронного чи іншого технічного засобу зв'язку [6]. Під час здійснення правочинів також допускається застосування електронного цифрового підпису. По суті, стаття 207 ЦКУ прирівнює електронні документи до паперових і допускає їх підписання електронним цифровим підписом відповідно до спеціального закону.

Удосконалення й оновлення нормативно-правової бази України та створення спеціальних юридичних норм сприяють ефективному впровадженню та функціонуванню електронного документообігу й електронного цифрового підпису. ЦКУ та закони, зазначені вище, стали правовою базою для широкого застосування новітніх технологій у цивільних правовідносинах, поширюючи їх на необмежену сферу правовідносин органів державної влади,

суб'єктів господарювання та громадян.

Правове регулювання застосування засобів електронного цифрового підпису має прагнути до більшої розвиненості у віддзеркаленні вимог об'єктивної дійсності. Ураховуючи особливості нашої держави, було б доцільно розглянути багаторівневий підхід до визнання дійсності електронного цифрового підпису й ліцензування її засобів: одні вимоги – для адміністративної сфери, інші – для корпоративної й треті – для особистого документообігу [3].

Таким чином, проаналізувавши становлення українського законодавства про цифровий підпис та перебіг подій у сфері впровадження електронного документування, можна зазначити, що у цьому напрямку здійснювалися досить ефективні заходи. Ухвалення досить широкої нормативної бази у цій сфері сприяє регулюванню інформаційних відносин у державі та забезпечує реалізацію державної політики в питаннях системи електронного документообігу.

Упродовж багатьох років документообігу підпис відповідальної особи або виконуючого обов'язки був неодмінною умовою визнання його статусу або беззаперечним свідомством його важливості. Справжність різних паперових документів (юридичних, фінансових та ін.) визначається наявністю або відсутністю авторизованого рукописного підпису. Щоб системи комп'ютерних повідомлень могли замінити фізичне переміщення документів, написаних чорнилом на папері, слід вирішити проблему підпису.

Проблеми запровадження в Україні електронного документу та

електронного цифрового підпису стають все більш актуальними. Якщо у Цивільному кодексі (1963 р. із подальшими змінами) було багато обмежень щодо використання електронного документа, то новий Цивільний кодекс 2003 р. дозволив широке застосування електронних документів у цивільних правовідносинах.

У Законі України «Про електронний цифровий підпис» зазначений підпис визначається як «дані в електронній формі, які додаються до інших електронних даних або логічно з ними пов'язані та призначені для ідентифікації підписувача цих даних». Поруч там же знаходимо інше поняття: «електронний цифровий підпис, або ж цифровий підпис». Це – «вид електронного підпису, отриманого за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, який додається до цього набору або логічно з ним поєднується і дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача».

Одне з проблемних питань, які має вирішити законодавство у цій сфері, – це робота центрів сертифікації ключів, які мають надавати послуги цифрового підпису.

Для того щоб кожен підписант мав свій ЕЦП, використовується особистий ключ – код. Він є унікальною послідовністю цифрових символів, відомим тільки його власнику. Електронний підпис складається із двох кодів: особистого, яким володіє особа, що ставить підпис, і відкритого, за допомогою якого можна перевірити достовірність підпису. Відкритий код мають у своєму розпорядженні всі особи, з якими власник закритого коду має стосунки. За допомогою

відкритої частини коду одержувач повідомлення отримує можливість перевірити достовірність підпису. Тобто, електронний підпис є аналогічним звичайному підпису в застосуванні до електронних документів.

Засоби для цифрового підпису (програмне забезпечення для шифрування та коди) надають уповноважені на це установи – центри сертифікації, які засвідчують надання засобів електронного підпису особі сертифікатом. Ним може бути юридична особа незалежно від форми власності або фізична особа, яка є суб'єктом підприємницької діяльності, надає послуги ЕЦП та засвідчила свій відкритий ключ у центральному засвідчувальному органі.

Центр сертифікації ключів є критичним елементом у системі застосування ЕЦП. Неналежа організація надання послуг ЕЦП та/або незабезпечення відповідного рівня безпеки функціонування, захисту інформації або збої у роботі зазначеного суб'єкта можуть створити умови, що сприятимуть масовим зловживанням під час застосування ЕЦП, в тому числі їх підробленню й компрометації, та неможливість використовувати цей механізм підписантами, що отримують послуги ЕЦП у цих суб'єктів, та особами, які перевіряють ЕЦП.

Суб'єктами є користувачі послуг ЕЦП, зокрема фізичні особи та юридичні особи (ЕЦП використовується як печатка) незалежно від форми власності. Слід зазначити, що центри сертифікації ключів виконують функції технологічного посередника у системі електронного документообігу, учасниками якої можуть бути суб'єкти господарювання й органи державної влади. Діяльність

центрів сертифікації ключів без суворого дотримання законодавства у зазначеній сфері (маються на увазі серед іншого і ненавмисні порушення встановленого порядку виконання своїх функцій) може призвести до створення сприятливих умов для виникнення господарських та адміністративних спорів щодо документів в електронному вигляді в результаті неправильного застосування механізмів ЕЦП.

Протягом 2004 р. були ухвалені нормативні акти, що визначають порядок застосування ЕЦП органами державної влади, порядок акредитації центрів сертифікації ключів і деталі щодо роботи Центрального засвідчувального органу.

Основним механізмом організації взаємодії між органами державної влади й органами місцевого самоврядування, громадянами та суб'єктами господарювання є електронний документообіг з використанням електронного цифрового підпису.

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації державної форми власності для засвідчення чинності відкритого ключа використовують лише посилений сертифікат ключа.

Питання застосування органами державної влади вищезазначених положень регламентуються постановами Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку застосування електронного цифрового підпису органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями державної форми власності» від 28.10.2004 № 1452 і «Про затвердження Типового порядку здійснення електронного докумен-

тообігу в органах виконавчої влади» від 28.10.2004 № 1453.

Для реалізації завдання органами державної влади у сфері електронного документообігу повинні бути наявні всі об'єктивні передумови:

- належна нормативно-правова база;
- юридично значимий електронний цифровий підпис та можливість забезпечення ним персоналу;
- розвинена телекомунікаційна інфраструктура;
- політична воля керівника органу;
- відповідні відомчі нормативи та програма впровадження електронного документообігу;
- придатна система забезпечення проходження електронних документів;
- потужне технічне оснащення реєстраторів;
- постійне навчання персоналу [4].

Відповідальність за організацію застосування електронного цифрового підпису в органі влади несе керівник, якщо інше не встановлено законодавством. Застосування електронного цифрового підпису в цих установах забезпечує підрозділ інформаційних технологій, а у разі відсутності такого – підрозділ, що виконує відповідні функції, або працівник, спеціально визначений наказом керівника цієї установи. Зазначений підрозділ (працівник) забезпечує:

- підготовку та надання акредитованому центру сертифікації ключів інформації, необхідної для формування посилених сертифікатів відкритих ключів підписантів;
- надання допомоги підписантам під час генерування їх особистих та відкритих ключів;

– подання до акредитованого центру сертифікації ключів звернень про скасування, блокування чи поновлення посиленних сертифікатів відкритих ключів підписантів;

– доступ підписантів через телекомунікаційні мережі до акредитованих центрів сертифікації ключів у разі неможливості здійснення ними такого доступу із своїх робочих місць;

– ведення обліку засобів електронного цифрового підпису, що використовуються в установі;

– ведення обліку носіїв особистих ключів підписантів;

– зберігання документів, на підставі яких було сформовано посилені сертифікати відкритих ключів підписантів;

– контроль за використанням підписантами засобів електронного цифрового підпису та зберіганням ними особистих ключів [5].

Електронний документообіг здійснюється відповідно до розробленої та затвердженої керівником установи схеми взаємодії всіх підрозділів і зазначенням видів виконуваних робіт.

Використання підписантами особистих ключів, відповідні відкриті ключі яких засвідчено іншими акредитованими центрами сертифікації ключів, забороняється.

Після звільнення підписанта установа звертається до акредитованого центру сертифікації ключів для скасування посиленого сертифі-

ката його відкритого ключа, а особистий ключ знищується методом, що не допускає можливості його відновлення.

Підписант використовує у процесі виконання своїх функцій лише особистий ключ, отриманий в установі. Використання особистого ключа у випадках, не пов'язаних з діяльністю установи, забороняється.

Підписант на той самий момент часу може мати й використовувати лише один особистий ключ, якому відповідає відкритий ключ з чинним посиленням сертифікатом, отриманим установою. Це обмеження не стосується електронної печатки.

Висновки. Отже, електронний цифровий підпис спрямовано на спрощення та прискорення документообігу між суб'єктами господарювання, що, в свою чергу, має зміцнити конкурентоспроможність вітчизняних підприємств, адже пришвидшиться процедура укладення цивільно-правових та господарських договорів, оформлення експортно-імпорتنних операцій і надання електронних банківських послуг. Використання електронного цифрового підпису дозволить створити комфортні умови для функціонування бізнесу, налагодити безконтактний спосіб спілкування між фізичними та юридичними особами й державними органами та звести нанівець роль людського фактора, а отже, уникнути корупції. А це вже нормальний європейський підхід.

Список використаних джерел

1. Про електронний цифровий підпис : закон України від 22.05.2003 № 852-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 36. Ст. 276.

2. Шпірко А. Запровадження та ефективне використання електронного документообігу й електронного підпису в Україні: проблеми, нові можливості, шляхи розвитку. *Вісник Національного банку України*. 2005. № 3. С. 36–41.

3. Гудзь О. Еволюція форм правочинів: від усної – до «електронної». *Юридичний журнал*. 2006. № 1 (43). С. 32–37.

4. Електронний документообіг: досвід головдержслужби України. SOFTLINE-IT : веб-сайт. URL: <http://www.softline.kiev.ua/ua/elektronnij-dokumentoobig/634-elektronnij-dokumentoobig-dosvid-golovderzhsluzhbi-ukrajini.html> (дата звернення: 27.01.2018).

5. Про подання електронної податкової звітності : Наказ ДПА України : від 10.04.08 № 233. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0320-08> (дата звернення: 27.01.2018).

A. Ivanov,
*Postgraduate of the National Academy
of Internal Affairs*

ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION OF USE OF ELECTRONIC DIGITAL SIGNATURE

The article analyzes the problem of preserving electronic documents from copying, modification and forgery requires for its solution specific means and methods of protection. It is proved that the use of an electronic digital signature, which confirms the originality of the document and reliably protects it from counterfeiting, is an effective solution for anyone who does not want to wait for arrival of courier for many hundreds of kilometers to verify the validity of the information received or to confirm the fact of concluding a contract.

It is concluded, that the documents can be certified by electronic digital signature and transferred to their destination within a few seconds, since the electronic document is transmitted using high-speed telecommunication systems, one of which is, for example, the Internet. Under these conditions, all participants of the exchange of electronic documents, regardless of distance, have the same opportunities in electronic information exchange. The search for ways to implement legally established norms in the organization of electronic document circulation using the electronic digital signature in accordance with the current legislation is timely and timely.

Keywords: *legal regulation, electronic documents, digital signature, personal key, workflow.*

Надійшла до редакції 12.02. 2018